

Jakub Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*. Difin, Warszawa 2019, ss. 416, ISBN 978-83-8085-949-4

W interesie każdego państwa leży zapewnienie stanu bezpieczeństwa i braku zagrożeń nie tylko na poziomie wewnętrznym, ale przede wszystkim zewnętrznym rozumianym jako obszar terytoriów ościennych w ramach regionalnego systemu bezpieczeństwa. W przypadku Polski i Europy Środkowo-Wschodniej na przełomie XX i XXI w. nie można było mówić o konfliktach skutecznie destabilizujących region. Sytuacja uległa zmianie dopiero w 2014 r., gdy Rosja rozpoczęła działania zbrojne na Krymie, które kilka miesięcy później, po drugiej ofensywie w Donbasie, przybrały formę kontrolowanego konfliktu pozycyjnego cechującego się niską intensywnością. Nie jest przypadkiem, że Federacja Rosyjska zajęła te regiony. Ukraina położona jest w strategicznym obszarze stykowym, gdzie wpływy rosyjskie przenikają się z europejskimi, pochodzącymi od cywilizacji łacińskiej.

Monografia *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny* autorstwa dra Jakuba Bornio, adiunkta w Katedrze Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego, dotyczy właśnie kryzysu ukraińskiego, który wraz z konfliktem rosyjsko-ukraińskim i nieprzewidywalnością Federacji Rosyjskiej wzbudził liczne niepokoje w Polsce oraz regionie. Choć obecny charakter konfliktu nie jest dynamiczny, nie oznacza, że wygasł lub w przyszłości nie będzie możliwe zwiększenie intensywności działań, dlatego niezwykle ważne jest przeprowadzenie rzetelnej, naukowej analizy tych wydarzeń, czego przykładem jest prezentowana publikacja. Ukazała się w Wydawnictwie Difin w nakładzie 300 egzemplarzy, została zrecenzowana przez prof. Marka Pietrasia.

Monografia jest efektem badań prowadzonych przez autora, w efekcie których udało się zrealizować trzy główne cele badawcze: badanie wpływu aktywności wojskowej Rosji na bezpieczeństwo narodowe Polski w jego wymiarze polityczno-militarnym, badanie wpływu reakcji Zachodu – będącej kontrą do działań Federacji Rosyjskiej – na bezpieczeństwo Polski, analiza wpływu zależności polsko-ukraińskich na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej. Hipoteza główna, która brzmi kryzys ukraiński projakościowo wpłynął na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej w wymiarze polityczno-wojskowym, została postawiona prawidłowo, w sposób możliwy do zweryfikowania na podstawie

analizowanego materiału, choć trudny do jednoznacznego potwierdzenia. Całość osadzona jest w realistycznym nurcie stosunków międzynarodowych. Neorealizm wyznacza nie tylko ramy analizy przyjętego obszaru badawczego, ale również porządkuje obszerny materiał badawczy, uwzględniający uwarunkowania historyczne, etniczne, społeczne i gospodarcze. Jednak najbardziej istotnymi z perspektywy poruszanej problematyki oraz przyjętej teorii były uwarunkowania międzynarodowe kryzysu, w tym przede wszystkim zaangażowanie polityczne zewnętrznych aktorów. Składa się z siedmiu rozdziałów podzielonych na podrozdziały tematyczne, co czyni strukturę niezwykle przejrzystą.

Rozdział pierwszy koncentruje się na warstwie teoretycznej. Można odnieść wrażenie, że służy zaznajomieniu czytelnika z postrzeganiem bezpieczeństwa w trzech ujęciach: paradygmatu realistycznego, paradygmatu liberalnego, szkoły kopenhaskiej, jak również definicje związane z kryzysem ukraińskim. Taki dobór jest uzasadniony, natomiast brakuje tu perspektywy wyłącznie konstruktywistycznej, odnoszącej się do rozumienia bezpieczeństwa przez pryzmat klasyków tej trzeciej, obok realizmu i liberalizmu, tradycyjnej teorii stosunków międzynarodowych. Obecnie są to podejścia dominujące w subdyscyplinie – w ich obrębie porusza się 55% naukowców, zaś najpowszechniejszym jest konstruktywizm (24%).¹ Autor przedstawia także podejście badawcze – paradygmat poznawczy i model analityczny uwzględniający opracowaną strukturę systemu – niezbędne dla uporządkowania procesu analizy i realizacji celów badawczych. Paradygmat realistyczny oraz neorealistyczna teoria szczegółowa zostały wybrane trafnie – realizm strukturalny zakłada, iż głównym dążeniem państwa i akumulacji potęgi jest zapewnienie bezpieczeństwa, zaś na potrzeby monografii postrzeganie bezpieczeństwa zostało rozszerzone o założenia szkoły kopenhaskiej.

Zarys relacji Ukrainy i Polski oraz faza polityczna kryzysu z uwzględnieniem zaangażowania Rzeczypospolitej zostały przedstawione w rozdziale drugim dotyczącym wpływu konfliktu na politykę bezpieczeństwa Polski. Moim zdaniem na szczególną uwagę zasługują fragmenty dotyczące Ukrainy w systemie bezpieczeństwa regionalnego po 1991 r. oraz geopolityczne znaczenie tego państwa dla bezpieczeństwa narodowego RP po 1991 r.

Kolejny etap kryzysu, sprowadzony do wojny hybrydowej, został przedstawiony w rozdziale trzecim. Ta część monografii, prócz reakcji Rosji na zmianę władzy, przedstawia istotę wojny hybrydowej w kontekście kryzysu na

---

¹ Badania w ramach TRIP Faculty Survey wskazują, że 24.41% respondentów stosuje założenia konstruktywizmu, 18.12% - realizmu, 12% - liberalizmu. 26.71% deklaruje, że nie odwołuje się do żadnego paradygmatu. Maliniak, D., Peterson, S., Powers, R., Tierney, M. J., 2017. *TRIP 2017 Faculty Survey*, Teaching, Research, and International Policy Project, Williamsburg, VA: Global Research Institute.

Ukrainie w odniesieniu do rosyjskiej kultury strategicznej oraz dokumentów strategicznych USA i NATO, sprowadzonych w publikacji do reprezentantów Zachodu. Z katalogu oczywiście wyłączono dokumenty strategiczne Polski – bowiem w wybranym przez autora przedziale czasowym trudno o szersze odwołanie do tego rodzaju zagrożeń.

Rozdział czwarty jest pierwszym odnoszącym się do bezpieczeństwa narodowego Polski w wymiarze polityczno-militarnym, a w szerszej perspektywie do bezpieczeństwa międzynarodowego z uwzględnieniem rywalizacji Zachodu i Rosji. Autor analizuje wydarzenia które doprowadziły do destabilizacji wschodniej Ukrainy – separację Donbasu i operację antyterrorystyczną.

Aktywność wojskowa Rosji w kontekście kryzysu ukraińskiego i wpływ na bezpieczeństwo narodowe Polski w wymiarze polityczno-militarnym została opisana w rozdziale piątym. Moim zdaniem na szczególną uwagę zasługują fragmenty dotyczące przyczyn zachowania Federacji, miejsca Ukrainy we współczesnych rosyjskich koncepcji geopolitycznych oraz analiza „ruskiego miru” jako kodu geopolitycznego.

Rozdział szósty opisuje reakcje Sojuszu Północnoatlantyckiego na kryzys ukraiński i ich wpływ tych wydarzeń na bezpieczeństwo narodowe Polski w wymiarze polityczno-militarnym. W tej części autor skupił się na konsekwencjach trzech szczytów NATO w Newport, Brukseli i Warszawie, jak również znaczeniu obecności wojsk Stanów Zjednoczonych na obszarze wschodniej flanki.

Ostatni rozdział dotyczy wyłącznie wymiaru polityczno-militarnego relacji polsko-ukraińskich w kontekście kryzysu – wpływie wewnętrznej destabilizacji Ukrainy na bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej oraz kształtu współpracy w zakresie wielonarodowych jednostek wojskowych i sektorze zbrojeniowym.

W kontekście realistycznej teorii stosunków międzynarodowych „w konsekwencji kryzysu ukraińskiego, z konfliktem rosyjsko-ukraińskim w jego rdzeniu, Ukraina stała się zatem nierosyjską przestrzenią geopolityczną, wypełniając tym samym fundamentalne założenie polityki wschodniej Polski”, zaś „jednoznacznie antagonistyczny wobec Rosji charakter polityki zagranicznej Ukrainy sprawia, że idealnie wpisuje się ona w funkcje bufora bezpieczeństwa Polski”. Choć zdanie to może wydawać się zbyt śmiało, nie należy zapominać, że dotyczy ono wydarzeń z 2014 r., na skutek których rządy przejęli „przedstawiciele klasy politycznej opowiadający się za zbliżeniem z Zachodem, a prorosyjskie elity zostały zmarginalizowane” (s. 357). Być może cytowane fragmenty będą aktualne przez kolejne miesiące, o ile zajdą dwie przesłanki; będzie zachowana forma kontrolowanego konfliktu pozycyjnego o niskiej intensywności jako następstwo utrzymania zainteresowania Federacji Rosyjskiej sprawami wewnętrznymi i państwami odgrywającymi większe znaczenie na

arenie regionalnej lub globalnej. W przypadku Ukrainy warunkiem jest dalsza marginalizacja prorosyjskich oligarchów na płaszczyźnie politycznej oraz utrzymanie orientacji europejskiej, jednak bez podjęcia jednoznacznych decyzji na gruncie prawa międzynarodowego przybliżających do pełnej integracji w ramach UE.

Z pewnością temat podjęty przez Jakuba Bornio należy do aktualnych i niezwykle ważnych dla bezpieczeństwa i pozycji Polski na regionalnej arenie międzynarodowej – kryzys ukraiński poważnie zachwiał stabilnością systemu europejskiego bezpieczeństwa międzynarodowego. Autor analizuje te wydarzenia w siedmiu rozdziałach, odwołując się przy tym do bezpieczeństwa narodowego Polski w wymiarze polityczno-militarnym oraz reakcji najistotniejszych graczy – Rosji, NATO, wybranych państw UE. Wywód autora jest logiczny, cele główne i poboczne pracy zostały jasno określone, zrealizowane oraz jednoznacznie opisane, przeprowadzono również poprawną analizę problemu badawczego w oparciu o weryfikację hipotez szczegółowych składających się na weryfikację hipotezy głównej.

O wysokim poziomie naukowym monografii świadczy fakt, że praktycznie każdy rozdział może stanowić samodzielny artykuł naukowy. Na uwagę zasługuje bardzo dobra warstwa teoretyczna i metodologiczna, co nie jest często spotykane w polskiej literaturze przedmiotu, osadzająca wymiar polityczno-militarny bezpieczeństwa narodowego Polski w konkretnym ujęciu. Dlatego publikacja ta może posłużyć studentom za swego rodzaju wzór pisaną prac dyplomowych. Na wyróżnienie zasługuje fragment opisujący rozwój koncepcji i ewolucję pojęcia wojna hybrydowa (działania hybrydowe) z uwzględnieniem rosyjskiej „wojny buntowniczej”, stanowiący przegląd najistotniejszych polskich i światowych badań nad tym zjawiskiem.

Przyjęty układ – niezwykle przejrzysty, uwzględniający założenia teoretyczne i empiryczne – jest przyjazny czytelnikom, zwłaszcza studentom pierwszych lat, nie zaznajomionych jeszcze z elementarnymi pojęciami obowiązującymi w dyscyplinie nauki o polityce. Bez ich przyswojenia nie jest możliwe poprawne odczytywanie zmian zachodzących na płaszczyźnie międzynarodowej. Należy podkreślić liczną i różnorodną literaturę, czego przykładem są poddane analizie oficjalne dokumenty i stanowiska, zwłaszcza przytaczane ukraińskojęzyczne badania opinii publicznej, które wzbogacają przeprowadzone badania. To, w połączeniu z szeroko opisaną warstwą metodologiczną, powoduje, iż monografia *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny* autorstwa dra Jakuba Bornio powinna zostać być traktowana jako podręcznik akademicki włączony do kanonu literatury obowiązującej na kierunkach bezpieczeństwo narodowe, stosunki międzynarodowe, europeistyka.

Malwina Hopej

Janusz Gierszewski, Krzysztof Drabik, Andrzej Pieczywok,
Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych.
Difin, Warszawa 2020, ss. 166, ISBN 978-83-8085-040-8

Bezpieczeństwo jest słowem, które w ostatnich kilkunastu latach stało się niezwykle popularne. Zauważalny jest bardzo duży przyrost liczby publikacji, w których problematyka bezpieczeństwa stanowi przedmiot badań. Choć termin ten jest definiowany różnie w zależności od dyscypliny, którą reprezentują poszczególni badacze, nie ma większych wątpliwości, że „bezpieczeństwo” to zagadnienie interdyscyplinarne i wymaga różnorodnych podejść badawczych. Obecnie procesy społeczne charakteryzują się rosnącą dynamiką, co wiąże się z występowaniem wielu zagrożeń na poziomie lokalnym, regionalnym oraz globalnym. Zagrożenia te, wynikające w dużej mierze ze zmian kulturowych, stały się dla autorów motywem do napisania recenzowanej książki.

„Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych” to publikacja trzech autorów, których dotychczasowy dorobek naukowy i zainteresowania badawcze pozwalają na stwierdzenie, że recenzowana książka jest pracą interdyscyplinarną. Dr hab. Janusz Gierszewski jest profesorem Akademii Pomorskiej w Słupsku i Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie. Jego dorobek naukowy stanowią głównie publikacje poświęcone różnorodnym zagadnieniom z zakresu bezpieczeństwa. Ukończył stacjonarne Studium Oficerskie WSPol. w Szczytnie. Dr hab. Krzysztof Drabik zawodowo związany jest z Akademią Sztuki Wojennej w Warszawie. Jego zainteresowania badawcze to: teoria wojny i pokoju, bezpieczeństwo społeczne, kultura bezpieczeństwa, filozofia bezpieczeństwa, bezpieczeństwo personalne i strukturalne. Dr hab. Andrzej Pieczywok jest profesorem Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończył m.in. Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Rakietowych i Artylerii w Toruniu. Posiada bogaty dorobek naukowy z zakresu bezpieczeństwa publicznego, społecznego i kulturowego oraz edukacji dla bezpieczeństwa. Recenzentami książki są dr hab. Barbara Wiśniewska-Paź (Uniwersytet Wrocławski) i dr hab. Włodzimierz Fehler (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) a wydawcą jest wydawnictwo naukowe Difin z Warszawy. Pozycja została wydana w miękkiej oprawie.

Publikacja podzielona jest na trzy rozdziały, które zostały poprzedzone krótkim wprowadzeniem. Znajdziemy w nim odpowiedź na pytanie, co skłoniło

autorów do napisania tej książki. Ponadto czytelnik zostaje wprowadzony do dalszych rozważań poprzez zarysowanie treści poszczególnych rozdziałów. Istotną częścią wprowadzenia jest scharakteryzowanie celu opracowanej monografii. Jest nim „Przedstawienie istoty i głównych obszarów poznawczych, ale także naukowych określających społeczeństwo w trakcie zmian społecznych i kulturowych”. Postawiono następujące pytania problemowe: „jakie kryteria rozwojowe należy przyjąć w uwarunkowaniach płynnej nowoczesności, aby w optymalnym zakresie kształtować godne i bezpieczne życie?”, „na ile uzasadnione jest przyjęcie, iż bezpieczeństwo jest kategorią humanistyczną, racjonalną, kulturową i abstrakcyjną?”, „w jaki sposób współczesny człowiek jest przygotowany do wzięcia odpowiedzialności za globalne skutki postępu cywilizacyjnego, wykorzystując kulturę bezpieczeństwa?”, „na ile środowisko lokalne jest zjawiskiem trwałym i uniwersalnym i w jaki sposób zmienia swój charakter?”, „jakie zagrożenia występują na poziomie lokalnym?”, „jaka jest rola instytucji lokalnych w zapewnieniu bezpieczeństwa”, „jak wygląda współczesny obszar zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa kulturowego (źródła i rodzaje)?”, „jaka jest główna rola instytucji państwowych i niepaństwowych w działaniu na rzecz bezpieczeństwa kulturowego?”, „jakie są możliwości i powinności edukacji wobec zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego?” (s. 10). Autorzy adresują książkę głównie do studentów, doktorantów i nauczycieli zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa personalnego, społecznego, kulturowego, edukacji dla bezpieczeństwa oraz do wszystkich zainteresowanych powyższą problematyką.

Rozdział pierwszy pt. „Kulturowy wymiar bezpieczeństwa” został podzielony na cztery podrozdziały: „Bezpieczeństwo jako wartość”, „Podmiot w kulturze bezpieczeństwa”, „Bezpieczeństwo jako substytut szczęścia”, „Świadomość społeczna w kształtowaniu bezpieczeństwa”. Według autorów główną tezą treści tego rozdziału jest założenie, że „bezpieczeństwo, zarówno jako pojęcie, jak i jego zbiór desygnatów, ma konotacje kulturowe” (s.10). Ta część książki to ciekawa refleksja nad zagadnieniem bezpieczeństwa. Autorzy odwołują się w swoich przemyśleniach do prac z zakresu socjologii i filozofii wskazując na człowieka jako podmiot rozważań nad bezpieczeństwem w wymiarze materialnym i niematerialnym. Podkreślają znaczenie współczesnej kultury w badaniach nad bezpieczeństwem. Czytelnik zostaje zaznajomiony z etiologią bezpieczeństwa poprzez krótkie, a zarazem treściwe przedstawienie wybranych tradycji filozoficznych ukazanych przez pryzmat bezpieczeństwa. Ciekawym wątkiem są rozważania autorów dotyczące zagadnienia wojny. Treść tego rozdziału można sprowadzić do zdania: „Bezpieczeństwo jest kulturą i przez kulturę jest kształtowane” (s. 43).

Drugi rozdział zatytułowany „Bezpieczeństwo społeczności lokalnych” podzielony jest na trzy podrozdziały: „Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym”, „Zagrożenia bezpieczeństwa lokalnego” oraz „Instytucje

bezpieczeństwa lokalnego”. Pierwsze strony tej części recenzowanej książki, to próba definicji środowiska „lokalnego” i społeczności „lokalnej”. Następnie zaznajamiamy się z zagrożeniami lokalnymi, ich źródłami, które ukazane są w różnych ujęciach badawczych. Autorzy pochylają się nad zagadnieniem lokalnego konfliktu społecznego, który definiują: „sytuacja lub proces, w którym zaangażowane strony reprezentują odmienne interesy i dążenia, które stanowią zagrożenia dla bezpieczeństwa lokalnego” (s. 64). Ostatni podrozdział to m.in. charakterystyka i wskazanie roli, jaką w społeczeństwie spełniają różnego rodzaju instytucje.

Ostatni rozdział – „Bezpieczeństwo kulturowe” ukazuje związek pomiędzy kulturą i bezpieczeństwem. Autorzy umiejscawiają bezpieczeństwo kulturowe jako subdyscyplinę wiedzy o bezpieczeństwie. Interesujący jest przegląd definicji takich pojęć jak kultura, cywilizacja, antropologia kultury. Jeden z podrozdziałów poświęcony jest wyzwaniom i zagrożeniom bezpieczeństwa kulturowego. Czytelnik natrafi również na przegląd wybranych aktów prawnych, dotyczących bezpieczeństwa kulturowego, przede wszystkim odnoszących się do Polski. Ostatni podrozdział traktuje o relacji: edukacja a bezpieczeństwo kulturowe, z uwzględnieniem metod, które można wykorzystać w szkole. Podkreślono znaczenie edukacji i wychowania regionalnego.

Poza właściwymi rozdziałami książka posiada osobne zakończenie, które stanowi swego rodzaju podsumowanie recenzowanej monografii. W zakończeniu tym odnajdziemy ważniejsze wnioski wynikłe z analizy zgromadzonego materiału. Autorzy wskazują, iż: „niezbędna jest modyfikacja systemu ochrony dóbr kultury przed zagrożeniami powszechnymi i wojennymi oraz doskonalenia spójnej polityki kulturalnej i historycznej państwa, uwzględniając wymogi współczesnej ekonomii oraz zmiany zachodzące w obecnym świecie” (s. 151).

Podsumowując, recenzowana publikacja, pomimo iż jest raczej wstępem do poruszonych przez nią zagadnień, z pewnością odznacza się dużą wartością naukową. Jest napisana treściwie, liczy 166 stron. Uważam, że jest to jej atut, ponieważ w mojej ocenie bardzo dobrze nadaje się do polecenia osobom rozpoczynającym swoją edukację w zakresie nauk o bezpieczeństwie, geopolityki, geografii, antropologii kulturowej itp. Na uznanie zasługuje fakt dbałości autorów o definicje i terminologię, co nie jest zjawiskiem powszechnym we współczesnych opracowaniach. Autorzy często odwołują się do wybitnych filozofów np. Arystotelesa, Kanta, Fromma, Hobbesa. Jest to szczególnie ważne, ponieważ filozofia i zagadnienia z nią związane są obecnie marginalizowane w programach nauczania uczelni wyższych w Polsce. Lektura książki z pewnością podniesie u czytelnika poziom świadomości w obszarze współczesnych zagrożeń w zglobalizowanym świecie.

Maciej Kędziński